

GJALLARHORNET

Utges av Svenska Arkeologiska
Samfundet

Årgång 33. Nr. 1. 2013

Dags igen!

Så var det ett nytt år med nya nummer av Gjallarhornet att se fram emot. I följande finner vi bland annat en återrapportering från ett seminarium om arkeologiska utgrävningar i Stockholms län, information om det nya numret av Current Swedish Archaeology och en recension av Lennart Lundborgs senaste bok om arkeologiska undersökningar i Halland. Vad vi särskilt vill uppmärksamma är att det tionde arkeologmötet i Svenska Arkeologiska Samfundets historia kommer att hållas i Göteborg den 12–13 april och att det är hög tid att anmäla sig. I detta nummer finner ni information om mötet och om samfundets årsmöte som kommer att hållas i anslutning till detta den 12 april.

Väl mött i Göteborg!

Ola Wolfhechel Jensen

ola.jensen@raa.se

Arkeologi i Stockholms län 2012 – seminarium

Länsstyrelsen i Stockholms län har en trevlig tradition. Varje år sedan 2007 inbjuder Länsstyrelsen till ett seminarium om det gångna årets arkeologiska undersökningar i länet! Seminariet är öppet. Det vänder sig dock i första hand till verksamma inom arkeologin och närliggande discipliner. Jag har tidigare i Gjallarhornet kort sammanfattat dessa seminarier.

Den 19 februari 2013 var det dags för seminarium om *"Arkeologi i Stockholms län 2012"*. Som vanligt var det välbesökt och med ett mycket intressant program. Jag sammanfattar kort presentationerna på seminariet.

Det inleddes med att länsantikvarie Maria Malmlöf presenterade en av Länsstyrelsen precis publicerad rapport *"Förmedlingens möjligheter. Några framtidsperspektiv på uppdragsarkeologi. Rapport 2013:5"*. Rapporten innehåller föredrag från ett seminarium våren 2011 anordnat av Länsstyrelsen. Syftet med detta var att samla in erfarenheter från det förmedlingsarbete som görs i samband med exploateringsundersökningar samt diskutera hur arbetet kan utvecklas.

Det är ju särskilt aktuellt nu eftersom regeringen i lagrådsremiss januari 2013 för utredningen *"Kulturmiljöns mångfald"* föreslår ett tillägg i 2 kap. 13 § kulturminneslagen om att länsstyrelse som villkor för att ge tillstånd ta bort en fornlämning också får ställa skäliga krav på förmedling av resultaten. Rapporten, som utdelades vid årets arkeologiseminarium innehåller flera mycket intressanta artiklar om erfarenheter från förmedling i samband med olika arkeologiska undersökningar. Rapporten rekommenderas för läsning!

Av stort intresse var också Jan Dunérs och Sofia Anderssons information om fornlämningsärenden i länet åren 2008–2012. Antalet slutundersökningar 2012 var endast tre jämfört med 19 år 2008. Kostnaderna för arkeologiska undersökningar i länet 2012 var 13,8 mkr (fast beräknas bli något högre) mot 23 mkr år 2011.

På seminariet handlade tre mycket intressanta föredrag om stenålder. Roger Wikell berättade om tomtningar och späckbetong, Niklas Stenbäck och Kim von Hackwitz talade om landskap i förändring – en GIS analys av neolitiska platser och strandlinjeförskjutningen i östra Mellansverige. Av redovisningen framgick att olika bilder av senneolitiska landskap framträder beroende på vilken strandförskjutningsmodell som används. Det innebär naturligtvis olika tolkningar av kulturlandskapet, vilket är viktigt att beakta.

Henrik Runeson redovisade efterbearbetningen av den komplexa gropkeramiska lokalen som utgrävdes i Sittesta. Lokalens 6 olika faser beskrevs ingående. Det

framgick att organisationen i rummet ändrades betydligt mot slutet av det gropkeramiska skedet i Sittesta.

Något mer detaljerat refereras Wikells föredrag. Det handlade om hans och Mattias Perssons privata forskningsprojekt – inventering av stenåldersbosättningar i Södertörn. Fynd av mycket kvarts gjordes redan 1991. Svallad kvarts har påträffats på ca 75 m höjd över havet, dvs. ca 7800 f Kr. Projektet har bl a lett till en säkrare kvartärgeologisk kurva.

Nu har de båda grävt en tomtning i nuvarande Hanveden, som för 10 000 år sedan var en ökedja i ytterskärgården. På 85 m höjd, ”Topp 85” kallad, påträffades en strandnära tomtning. Den låg då på en ö ca 15 mil från dåvarande fastland, vilket innebar att bra båtar krävdes för att ta sig dit för säljakt! Boplatsläget låg i en skyddad hamnvik. Tomtningen var 3 x 4 m stor och fynden var knivar, skrapor, borrar, sticklar, sågar och några enstaka små flintor. Ca 40 kg sten sammanlagt tillvaratogs och många sälben. Av särskilt intresse var det som Wikell kallade ”späckbetong”, nämligen stekskrap, sönderbränt kött mm. Det påminner om harts. Eldning har skett med marint animaliskt fett som använts i lampor och härdar.

Birgitta Larsson skildrade intresseväckande ett annat Stockholm – framväxten av det moderna samhället i Stockholm ur andra perspektiv. Bl a fick vi intressant information om det flyktingläger som låg på Söderby gravfält på Lovön. Arkeologiska institutionen vid Stockholms universitet hade för flera år sedan seminariegrävning på gravfältet och kom då också att göra vissa undersökningar som påvisade rester från 1940-talets flyktingläger – bl a en depå av tyska mynt från 1940-talet och rester av en väg.

Johan Runer gav exempel på ett storgods i Hjulsta under rubriken Brytens gård i Hjulsta, där troligen en gång en hjulkvarn har funnits – därav namnet. Storgods kunde vara förläningar till en ”herse” eller ”länderman” och som i gengäld fick ställa upp med krigsmakt för kungen. Utvecklingen av gården i Hjulsta över tiden skildrades. Storgården upphörde kring 1100-1200-talet. Var låg denna storgårds huvudgård? Johan ansåg att Bromsten är en rimlig kandidat. Här finns rester efter en befäst gård med husterrasser. Den är från folkvandringstid/äldsta vendetid.

Medeltida smide vid Valsta skildrades av Lena Grandin, John Hamilton och Annika Willim. Den medeltida smedjan låg intill en bergknalle – tydligen en inte ovanlig belägenhet. En detaljerad analys av platsen visade var ässja, städ och bälg varit belägna. Smedjan var en enkel träbyggnad på stensyll. Fynden var förutom smides-skällor även verktyg och diverse föremål. Smedjan anlades under 1400-talet vid Valsta bytomt. John Hamilton berörde även kort fyndet av en klockgjutargrop vid Botkyrka kyrka.

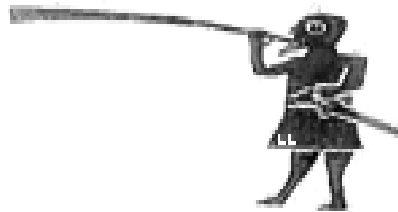
Kjell Andersson berättade om länets enda kända ödesgård övergiven under 1300-talet och troligen till följd av digerdöden. Platsen är Märsta. Det rör sig om en agrar fornlämning med stensträngar och är delvis undersökt. Härdar, stolphål och röjningsrösen påträffades liksom terrasser med kulturlager. Tydliga syllrader, spisorösa och lergolv var rester av medeltida hus. Också ett fähus med stensatt golv i anslutning till en mur undersöktes. Ca 130 fyndposter kunde knytas till medeltid men det fanns också några keramikskärvor och ben, som kunde föras till äldre järnålder.

Slutligen skildrades utgrävning av kvarteret Mercurius i Gamla stan av Marta Lindeberg. Det var den största stadsundersökningen under 2012 och berörde en innergård om ca 100 m². Grävningens olika faser ända ned till slutet 1200-tal redovisades. Här på lägsta nivå låg ett ramverk av trä mm. Intressant var att importkeramik fanns även på denna nivå.

Att göra alla dessa intressanta föredrag rättvisa är inte möjligt i en kort artikel. Jag vet inte om andra länsstyrelser har samma redovisningar som Länsstyrelsen i Stockholm. För oss som brukar delta är dessa seminarier mycket värdefulla och ger en intressant inblick i de undersökningar som årligen utförs i länet!

Nils Ringstedt

nils.ringstedt@globalnet.net

Current Swedish Archaeology

– ny volym ute

Nu ligger volym 20 (2012) av Current Swedish Archaeology i tryckpressarna. För 20 år sedan publicerades första volymen av CSA. Ett uttalat syfte med tidskriften var att skapa ett nytt forum för en teoretisk tolkande arkeologi inspirerad av den post-processuella diskussionen. Förutom CSA:s 20 år jubileum är det 50 år sedan Lewis Binfords banbrytande text *Archaeology as Anthropology* och 30 år sedan Ian Hodders betydelsefulla bok *Symbols in Action* publicerades. Vi vill fira dessa jubileer med en keynote diskussion som tar utgångspunkt i frågan om var skandinavisk och svensk teoretisk arkeologi står idag. Björnar Olsen har haft modet och vänligheten att ta på sig denna uppgift och hans keynote text kommenteras av Elisabeth Arwill-Nordbladh, Mats Burström, Yannis Hamiliakis, Cornelius Holtorf, Anna Källén, Brit Solli, Julian Thomas and Jes Wienberg. Vi är såklart glada över att så många forskare ställt upp och skrivit och gjort denna keynote-diskussion till en mångfacetterat intressant läsning.

Volymen innehåller också tre forskningsartiklar. Fredrik Fahlander diskuterar postmodernism och arkeologi, Gustav Wollentz presenterar en undersökning av bronsålderns begravningar i en öländsk megalitgrav och Anders Högberg redovisar en case-studie av hur kulturmiljövården kommunicerar vid fornlämningar. Som vanligt har vi också några recensioner och korta kommentarer i volymen.

Från och med i år finns tidigare volymer av CSA tillgängliga på hemsidan. De texter vi fått tillstånd att tillgängliggöra finns som pdf:er som ni hittar här:

<http://www.arkeologiskasamfundet.se/csa/archive.html>

Vi hoppas ni får en njutbar läsning och glöm inte att lämna in manus senast den sista mars för publicering i 2013 års volym.

Anders Högberg & Anna Lihammer, redaktörer

Kulturmiljö och arkeologisk uppdragsverksamhet

Två förslag från regeringskansliet publicerades 24 januari. I en lagrådsremiss föreslås ändringar i lagen (1988:950) om kulturminnen mm och i en promemoria läggs förslag om ny hemvist för den statliga arkeologiska uppdragsverksamheten.

Kulturmiljöns mångfald

Det är rubriken på lagrådsremissen. Bland förslagen märks ändring av rubrik på lagen om kulturminnen till *kulturmiljölagen*. Begreppet kulturminnesvård ersätts med *kulturmiljöarbete*, som är en modernare term. Ett tiotal sidor ägnas åt regleringen av fornminnen. Termen fast fornlämning ersätts med *fornlämning*, som kulturmiljöutredningen tidigare föreslagit. Vidare ändras termen skeppsvrak till *fartyglämning*. Särregeln om en tidsgräns om hundra år för fartyglämningar utgår. Samma regelverk ska gälla för sådana som för övriga lämningar. En lämning som kan antas ha tillkommit eller, i fråga om fartyglämning, förlist 1850 eller senare omfattas inte av den allmänna definitionen.

Lagrådsremissen slår fast att ”fornlämningar är spår efter mänsklig verksamhet”. Det är, sägs det, av stor vikt att förtydliga definitionen av fornlämning och tillämpningen av denna för att öka möjligheterna att leva i, bruka och utveckla kulturskyddade fastigheter och miljöer. Regeringen anser att det behövs en tydlig gränsdragning mellan äldre och yngre lämningar. Därför föreslås *tidsgränsen 1850* som lämplig. Kulturhistoriska skäl för detta är att 1800-talets mitt utgör tidpunkten för det moderna Sveriges framväxt. Ytterst få lämningar som tillkommit efter 1850 eller senare ”torde i dagens tillämpning betraktas som fornlämningar”. En fornlämning som kan antas ha tillkommit eller, i fråga om fartyglämning, förlist 1850 eller senare ska alltså inte omfattas av den allmänna definitionen av fornlämning.

Lämningar, som antas ha tillkommit 1850 eller senare, åtnjuter inte det generella lagskydd som gäller omedelbart. Det krävs ett förvaltningsbeslut i det enskilda fallet. Det är viktigt ”för att göra tillämpningen av lagen rimlig, tydlig och förutsägbar och för att dess grundläggande syfte, dvs. att skydda lämningar från äldre tider långsiktigt ska kunna upprätthållas”. Med andra ord, om det finns särskilda skäl med hänsyn till högt kulturhistoriskt värde kan en lämning tillkommen senare än 1850 kallas för fornlämning.

Beträffande *fornfynd* ändras hundraårsgränsen för ”sådana fornfynd som när de hittas inte påträffas i eller vid en fornlämning och har samband med denna (lösfynd)” till ett krav på att föremålet ska kunna antas vara från *tiden före 1850*. Fornfynd, som ska

tillfalla eller hembjudas staten, ska inte längre anmälas hos Riksantikvarieämbetet eller ett länsmuseum. Istället skall det ske hos en länsstyrelse eller polismyndighet. Gäller det ett fornfynd som hör till en fartygslämning ska anmälan även ske till Kustbevakningen. Vidare gäller att det är den enskildes ansvar att ta reda på om en fornlämning berörs av ett arbetsföretag. Det görs genom att inhämta information från länsstyrelsen.

Ändringarna i lagen föreslås träda i kraft 1 januari 2014.

Nytt hemvist för den statliga arkeologiska uppdragsverksamheten

Det är rubriken på en promemoria från regeringskansliet. I promemorian behandlas frågor om Riksantikvarieämbetets roller inom uppdragsarkeologiområdet, behovet av en statlig aktör och valet av verksamhetsform. De överväganden som görs bygger på Uppdragsarkeologikutredningens betänkande *Uppdragsarkeologi i tiden* (SOU 2005:80).

Av PM framgår att samtliga remissinstanser, som yttrat sig, tillstyrker att den arkeologiska uppdragsverksamheten skiljs från Riksantikvarieämbetet. Flera instanser anser att verksamheten bolagiseras medan några instanser framhåller möjligheten att knyta den arkeologiska uppdragsverksamheten till en museiinstitution, i första hand Statens historiska museer. En sådan lösning anses ha stor betydelse för att tillgängliggöra arkeologiska forskningsresultat.

Promemorian påtalar att Riksantikvarieämbetets dubbla roller inom uppdragsarkeologin har varit föremål för diskussioner sedan 1980-talet. Det kan innebära intressekonflikter mellan myndighetsutövning och uppdragsverksamhet samt medföra otydligheter i roll- och ansvarsfördelning. Frågan om ett skiljande har behandlats i flera utredningar och även föreslagits av Riksdagens revisorer år 2002. Revisorerna framhöll att trovärdigheten i Riksantikvarieämbetets agerande ökar vad gäller normgivning, uppföljning och tillsyn med en tydlig åtskillnad mellan myndighetsutövning och uppdragsverksamhet.

Regeringspromemorian framhåller att det finns behov av en statlig aktör på det uppdragsarkeologiska området, som verkar på samma villkor som övriga aktörer inom området. Bedömningen är att verksamheten bör fortsatt bedrivas i myndighetsform. Att etablera verksamheten i aktiebolagsform blir svår, eftersom uppdragsverksamheten under de senaste åren visat en bristande ekonomisk bärkraft.

Förslaget är därför i PM att den statliga arkeologiska uppdragsverksamheten bör vara *en uppgift för Statens historiska museer*. Om, sägs det, denna verksamhet tillförs myndigheten skulle en kraftfull central aktör skapas, som kan utveckla och stärka den

svenska arkeologin. Den arkeologiska uppdragsverksamheten bör utgöra en separat verksamhetsgren inom Statens historiska museer och särredovisas i årsredovisningen.

I PM framhålls att ”genom att den arkeologiska uppdragsverksamheten förs från Riksantikvarieämbetet till Statens historiska museer skapas en större tydlighet vad gäller Riksantikvarieämbetets roll i det uppdragsarkeologiska systemet som svarar mot goda förvaltningspolitiska principer”. Ämbetet får en renodlad myndighetsroll och förbättrade förutsättningar ”för att genom vägledning, tillsyn och uppföljning arbeta med att stärka och utveckla det uppdragsarkeologiska området och skapa förutsättningar för en välfungerande marknad som svarar mot de behov som finns inom området”.

Jag utgår från att promemorian remissbehandlas och att Samfundet yttrar sig över den. Det är av stort intresse i så fall att yttrandet återges i Gjallarhornet.

Nils Ringstedt

nils.ringstedt@globalnet.net

**Inbjudan till Svenska Arkeologiska Samfundets 10:e
arkeologmöte
12–13 april i Göteborg**

Svenska Arkeologiska Samfundets första arkeologmöte arrangerades i Göteborg 1994 och hade som tema *Kunskapsvisioner i svensk arkeologi*. Årets möte det 10 i ordningen kommer återigen att arrangeras i Göteborg och följer till dels upp temat från 1994. 2013 års mötes tema är:

Arkeologi i tiden – vad sker med den arkeologiska kunskapen?

Runt om i landet, på länsstyrelser, på UV kontor, hos olika arkeologiska aktörer, vid universitet och museer produceras ständigt ny kunskap kring arkeologi. Vad händer med den här kunskapen? Vem kommer att få ta del av den och hur kan denna kunskap vara en del i en hållbar samhällsutveckling? Det är frågor med stor aktualitet eftersom det på olika håll diskuteras vad för ”nytta” samhället har av forskning och arkeologi. Krav kommer från olika håll om att en tydlig nyttoaspekt ska motiveras, vilket kan vara av värde, men tyvärr finns det också med i de många fina formuleringarna ekonomiska perspektiv som gör att vi istället får en situation där ekonomin styr framför all annan samhällsnytta. Hur ska vi förhålla oss till detta och hur kan arkeologin på olika sätt ta plats i samhället är frågor som kommer diskuteras under mötet.

Anmälan som är bindande görs till: annaarnberg@yahoo.com.

Ange namn, adress och tillhörighet (museum, länsstyrelse etc.) + Valda alternativ 1 eller 2 och sedan A eller B för exkursionen

Uppge också önskemål om vegetarisk eller annan särskild kost

Sista dag för anmälan och registrering: 28/3

Inbetalning till plusgiro (Nordea Bank): 35 12 10-0

OBS! Glöm inte ange Namn

Kostnad (välj alternativ):

1. Deltagande i mötet (inklusive 2 x kaffe) 200: -
2. Deltagande i mötet (inklusive 2x kaffe + middag) 500: -

Exkursion (egen utgift för lokaltrafik i Göteborg ca 40: -)

3. A (kommer med)
4. B (följer inte med)

Program

Fredag 12 april

09.00 - 12.00 Exkursion till Gamlestan, Göteborg där vi besöker ”Nya Lödöse projektet”.

13.00 Mötet öppnar

Moderator: Per Cornell, Göteborgs universitet.

13.00 - 13.10 *Välkommen*, Anita Synnstedt, ordförande Svenska Arkeologiska Samfundet.

13.10 - 13.30 Kristian Kristiansen, Göteborgs universitet, *Archaeological theory and practice-where now?*

13.30 - 13.50 Graeme Barker, Cambridge University, *Impact formal requirement in the UK.*

13.50 - 14.10 Eva Skyllberg, Riksantikvarieämbetet, *Arkeologi för vem - hur når vi uppdragsarkeologins målgrupper?*

14.10 - 14.30 Anders Högberg, Linnéuniversitetet, *Ett hundra tusen år fram och bakåt i tiden. Arkeologi möter kärnbränsleförvaring.*

14.30 - 14.50 Stefan Larsson, UV Syd, Pia Englund & Anna Frank, Nyréns Arkitektkontor och Jenny Sundström, Länsstyrelsen Kalmar Län, *Gestaltningprogram för Valnötsträdet, Kalmar gamla stad.*

14.50 - 15.20 Kaffe

15.20 - 15.30 Uppsamling inför workshops

15.30 - 16.15 Workshops

16.15 - 17.00 Workshop presentationer inför lördagens paneldebatt

17.00 - 18.00 Årsmöte för Svenska Arkeologiska samfundet

18.00 - 19.00 Mingel med Förgätmigej

19.00 - Middags buffé, bar och musikunderhållning

Lördag 13 april

09.00 - 09.15 En akademisk kvart med *Förgätmigej*

Moderator: Per Cornell, Göteborgs universitet

09.15 - 09.45 Christian Arnet, Svea Television, *Svea Television och arkeologi och historia.*

09.45 - 10.15 Diane Scherzler, Südwestrundfunk (SWR), *On Accuracy, Completeness and Critical Distance: Appropriations and Transformations of Archaeology in the Mass Media.*

10.15 - 10.45 Kaffe

10.45 - 12.10 Paneldebatt med samtliga presentatörer, moderator: Per Cornell, Göteborgs universitet.

12.10 - 12.30 Avslutning, Anita Synnestvedt, SAS

Exkursion fredag 12/4 kl. 09-12

Under våren inleds en omfattande arkeologisk undersökning i Gamlestaden, Göteborg. Det kommer att bli den största stadsarkeologiska undersökning som någonsin genomförts i Västsverige. Undersökningen kommer att pågå mellan 2 februari och 31 oktober och berör nästan 7000 kvm av staden Nya Lödöse som låg här mellan åren 1473 och 1624.

Gamlestan kommer att förändras på djupet, med planerade husbyggen, knutpunkt för kollektivtrafiken med mera. Med dessa byggen försvinner för alltid spåren av den stad som ligger här alldeles under oss, och med den en spännande historia om människors liv och villkor - här och nu fast i en svunnen tid.

De stora arkeologiska undersökningarna är ett enastående tillfälle att dokumentera och tolka dessa spår, och stora satsningar görs för att nå ut till allmänheten, med målet att tillgängliggöra vårt kulturarv, väcka och bemöta intresse och frågor.

Den arkeologiska undersökningen genomförs i samverkan mellan tre aktörer: Riksantikvarieämbetet UV Väst, Rio Kulturkooperativ och Bohusläns museum/Västarvet. Ett nära samarbete finns även med Göteborgs universitet och Göteborgs stadsmuseum.

Tid: 09.00 - ca 12.00, **Samling:** Utanför Humanistens entré kl. 09.00

Lokaltrafik, spårvagn 6 eller 8 från Korsvägen mot Kortedala/Angered. Spårvagn nr 7, 9 eller 11 går också att ta till Gamlestadstorget.

Avstigning: Hållplats Gamlestadstorget. **Samling vid gatuköket kl. 09.30**

Kontakt under exkursionen: Therése Thörnkvist: 0704-99 90 67

För mera information om projektet: www.stadennyalodose.se

Arkeologi i tiden – vad sker med den arkeologiska kunskapen?

Runt om i landet, på länsstyrelser, på UV kontor, hos olika arkeologiska aktörer, vid universitet och museer produceras ständigt ny kunskap kring arkeologi. Vad händer med den här kunskapen? Vem kommer få ta del av den och hur kan denna kunskap vara en del i en hållbar samhällsutveckling? Det är frågor med stor bredd och alla perspektiv kan självklart inte beaktas under de två halvdagar som arkeologmötet pågår. Men vi ska närma oss frågorna och göra några nedslag som förhoppningsvis kan inspirera till fortsatta diskussioner och en fördjupad debatt. Professor **Kristian Kristiansen**, Göteborgs universitet ger en introduktion till mötet: *Archaeological theory and practice-where now?*

Tema: Arkeologi och samhällsdirektiv

Vad har dagens samhälle för nytta av arkeologi? Hur kan nya utgrävningar, olika forskningsanslag och utbildningar motivera att samhället satsar resurser, tid och energi på nya arkeologiska projekt? Vad är det bra för? Som arkeolog i fält, universitetslektor, forskare eller museianställd anser du med största sannolikhet att det är viktigt och en del av samhället. Det är emellertid frågor som ställs till oss som arbetar med arkeologi – och frågorna blir fler och fler och de kommer oftare - är det nåt på gång? I Storbritannien pågår samma debatt, inte bara om arkeologi, men all forskning behöver förklara vad för ”nytta” den gör för samhället. I ansökningar, projektplaner och utvärderingar ska det nu därför också påvisas vilken samhällsrelevans som projektet/forskningen har, vilket kan gälla t ex hur det påverkar människors livskvalité och om det medför ekonomisk och kulturell utveckling. Professor **Graeme Barker** från Cambridge University pratar om detta utifrån ett brittiskt perspektiv och **Eva Skyllberg** från RAÄ ger oss ett perspektiv kring hur debatten om detta pågår i Sverige sett i relation till uppdragsarkeologin.

För att ge olika infallsvinklar kring hur den arkeologiska kunskapen tas till vara och t ex ses som en resurs i samhällsplanering har vi för mötet två teman som kan sättas in i detta övergripande temat.

Tema: arkeologi och samhällsplanering

Två intressanta projekt som pågår i Sverige just nu får exemplifiera hur man kan tänka kring arkeologi och samhällsplanering, vilket är ett sätt för arkeologin att placera sig mitt i aktuella frågeställningar om hållbar utveckling, stadsplanering och ny kunskapsproduktion.

Arkeologin är van att hantera långa tidsperspektiv. Inom kulturmiljövården arbetar arkeologer med att bevara platser, miljöer och kunskapen om dessa inför framtiden. Men hur kan vi använda den här kunskapen i ett framtidsperspektiv? Anders Högberg och Cornelius Holtorf från Linnéuniversitetet undersöker i forskningsprojektet *Ett hundra tusen år fram och bakåt i tiden. Arkeologi möter kärnbränsleförvaring* hur de framtidsperspektiv som kärnbränsleförvaringssektorn arbetar med kan influera arkeologins och kulturmiljövårdens teori och praktik. **Anders Högberg** kommer att presentera projektet utifrån en diskussion om hur arkeologin kan användas i ett framtidsperspektiv och som en del i samhällsutvecklingen.

Ett annat projekt som också handlar om hur den arkeologiska kunskapen kan användas i samhällsplaneringen pågår i Kalmar. Det är ett gestaltungsprogram för Kalmar gamla stad. Gestaltungsprogrammet är ett samarbetsprojekt mellan Kalmar kommun, Nyréns arkitektkontor, Statens konstråd, Boverket samt Arkitekturmuseet. RAÄ ingår dels i referensgruppen, dels aktivt genom UV. Målet för de arkeologiska undersökningarna är att ge kunskapsunderlag för Gestaltungsprogrammet, som i sin tur syftar till att skapa en historiskt präglad helhetsmiljö som kan ”utveckla, förstärka och tydliggöra stadens karaktär”. **Stefan Larsson**, arkeolog, UV Syd, **Pia Englund och Anna Frank**, landskapsarkitekter, Nyréns Arkitektkontor och **Jenny Sundström**, antikvarie, Länsstyrelsen Kalmar län presenterar projektet *Gestaltungsprogram för Valnötsträdet, Kalmar gamla stad*.

Tema: arkeologi och media

Den arkeologiska kunskapen kan användas i projekt som ovan, men det är kanske främst igenom olika media produktioner som den breda allmänheten kommer i kontakt med arkeologin. Ofta klagar arkeologer över dåliga produktioner och bristande kunskaper i filmer och TV program. Är det ett stort gap mellan det som tv och film producerar och den arkeologiska kunskapen? Varför är det i så fall det och hur kan vi närma oss varandra? Två olika perspektiv kommer att presenteras under mötet.

Christian Arnet, vd för Svea television som producerar program för TV, internet och museer samt informationsfilmer till företag ger oss sin syn på vad de vill ha inför en produktion. Svea television producerar främst film och TV som handlar om historia, arkeologi och kulturarv. Några av de mest kända produktionerna är Arns rike, Sveriges historia och Svenska hemliga rum. Hur ser Svea television på vad som är viktig kunskap och hur vill de förmedla denna via sina produktioner? Christian Arnet ger oss sin syn från ett ”utifrån” perspektiv. **Diane Scherzler**, arkeolog och journalist, är projektledare vid Südwestrundfunk (SWR), ett stort tyskt tv bolag.

Diane kommer att diskutera hur journalister och arkeologer kommunicerar. En fråga som Diane kommer ta upp är varför beskrivningarna av arkeologi skiljer sig så mycket mellan hur arkeologerna själva uppfattar sin kunskap och media uppfattar den samma. Hennes inlägg har följande titel: *On Accuracy, Completeness and Critical Distance: Appropriations and Transformations of Archaeology in the Mass Media.*

Workshop & Paneldebatt

Efter att ha lyssnat på intressanta debattinlägg och fallstudier ges också under mötet tillfälle för alla att diskutera frågorna i en workshop. Ni delas upp i mindre grupper och blandas så att ni får möte kollegor från olika verksamheter och områden i landet och tillsammans diskutera kring några frågeställningar som kommer vara viktiga och användas under den avslutande paneldebatten på lördag förmiddag.

Kvällsarrangemang fredag 12 april:

Olof Wijksgatan 8 (50 meter från humanisten)

18.00 – 19.00 Mingel med Förgätmigej (musikgrupp harpa och sång)

19.00 – Middagsbuffé, bar och musikunderhållning av diverse professorer, docenter och annat löst folk...

Svenska Arkeologiska Samfundets årsmöte 2013

I anslutning till arkeologmötet hålls samfundets årsmöte i Göteborg. Vi hoppas naturligtvis att så många som möjligt kan delta!

Plats: Göteborgs universitet, Humanistiska fakulteten, Institutionen för historiska studier,

Stora Hörsalen, Renströmsgatan 6, Göteborg

Tid: Fredagen den 12 april, 17.00 - 18.00

Dagordning för årsmötet

1. Mötets öppnande
2. Frågan om mötets behöriga utlysande
3. Fastställande av dagordning
4. Val av mötesordförande, mötessekreterare samt två justeringsmän tillika rösträknare
5. Upprättande och justering av röstlängd
6. Verksamhetsberättelse (utdelad)
7. Bokslut (utdelad)
8. Revisionsberättelse
9. Frågan om ansvarsfrihet för styrelsen
10. Styrelsens förslag till budget för 2013 (utdelad)
11. Val av styrelseledamöter (ett år) och suppleanter (ett år)
12. Val av internrevisorer och suppleanter, val av auktoriserad revisor
13. Fastställande av eventuella avgifter
14. Ärenden väckta av styrelsen eller ledamöter
15. Meddelanden om beslut om stipendier ur Rosa Tengborgs stipendiefond
16. Övriga frågor
17. Mötets avslutande

Undersökningar av högar och stensättningar vid Limmanäs-Tom Fjärås Bräcka Halland under åren 1913–1985

Det är titeln på Lennart Lundborgs senaste bok, som publicerades av Kulturmiljö Halland i december 2012. Boken är inbunden och på 124 sidor.

I Gjallarhornet 2011:4 anmälde jag dels festskriften *"Hatt av för fornminne – Lennart Lundborg 80 år"*, dels hans skrift *"Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i södra Halland under åren 1971 – 2001"*, som utkom 2007. Det var år 2002, som Lennart började gå igenom vad som undersökts, sedan hans publikation om Hallands bronsåldershögar publicerades 1972. Boken år 2007 är alltså en fortsättning av den första boken.

Nu har Lennart åter fördjupat sig i arkiven och publicerat en mycket intressant och fint illustrerad skrift av undersökningar i högar och stensättningar vid Limmanäs-Tom i Halland. Han har studerat grävningssrapporter, granskat fyndmaterial och tagit fina foton förutom att också i boken återge foton från grävningar och ritningar av de högar och stensättningar, som han beskriver liksom kartor över det aktuella området. Boken innehåller dessutom osteologiska analyser utförda av Agneta Åkermark Kraft, Rolf Jonsson och Leif Jonsson. En sammanfattning på engelska har gjorts av Alan Crozier.

Boken upptar beskrivningar av 13 utgrävda gravar mellan åren 1913 och 1985. De är huvudsakligen från yngre bronsålder. Flera av gravarna har koncentrisk stencirklar. Gravarna innehöll bl a brända ben av människor och djur. Inledningsvis framhåller Lennart att han tror att det har funnits fler fornlämningar inom det aktuella området och även kultplatser, som försvunnit – allt beroende på grustäkter i området. Dessa grustäkter vid Tom torde enligt Lennart vara de mest omfattande i Halland.

Grusåsen Bräckan anses enligt Länsstyrelsen i Halland vara den märkligaste grusåsen i landskapet och som kulturmiljö en av de säregnaste i landet.

Lennart anser att det säkert också funnits boplatslämningar, som inte tidigare beaktats. Dessa har noterats i anslutning till några av stensättningarna. Spåren har varit sot, kol och nedgrävningar. Troligen har det rört sig om stolphål och eldstäder. Fyra härdgropar har påträffats vid utgrävningarna. Senare (1998 – 1999) har omfattande boplatsrester från bronsålder till tidig medeltid upptäckts vid Tom 2:4 i Fjärås socken. En stor yta på 15 690 m² undersöktes nämnda år, varvid 12 huslämningar från bronsålder till tidig medeltid frilades. Det är främst bebyggelse från yngre bronsålder, romersk järnålder och folkvandringstid, som kan beläggas. Höjden

över havet på platsen är 54 - 58 m vilket är lägre än där de 13 utgrävda gravarna befinner sig.

Lennart skriver att han genom att ställa samman alla undersökningar utförda av 7 olika arkeologer inom Limmanäs-Tom i Fjärås socken under åren 1913–1985 ”har velat göra empirisk kunskap möjlig”. Arkeologerna har varit Åke Fredsjö, Louise Halbert, Mats Jonsäter, Lennart Lundborg, Gösta Olson, Georg F L Sarauw, Eva Weiler och Gisela Ängeby.

Lennart Lundborg

UNDERSÖKNINGAR AV
HÖGAR OCH STENSÄTTNINGAR
VID LIMMANÄS-TOM
FJÄRÅS BRÄCKA
HALLAND
under åren 1913-1985

De äldsta fornlämningarna inom undersökningsområdet vid Limmanäs-Tom torde ha anlagts under mitten av bronsåldern, period III.

Inga dyrbara gravgåvor har iakttagits vid undersökningarna. De döda har inte haft med sig föremål som skulle tyda på, att de representerat ett högre socialt skikt i samhället. De 13 gravarna har innehållit totalt 26 brandgravar med sammanlagt 33 individer. Brända ben saknades i flera kolkoncentrationer, som kan ha varit gravar. Alla benrester tycks – av vikten att döma – inte ha tagits om hand och kan ha deponerats på andra ställen av olika skäl.

Lennart framhåller att ett genomgående drag för de undersökta stensättningarna är deras omsorgsfulla inre uppbyggnad med vällagda kantkedjor och flera stenkretsar. Ända upp till 4 koncentrisk stenkretsar har konstaterats i några gravanläggningar. En grupp av stensättningar tycks ha bildat en enhet. De ligger samlade, har likartad uppbyggnad i form av stenkretsar som täckts med sten. Lennart ställer fråga om det kanske är en släkt, som inmutat ett område till begravningsplats? I några fall har stensättningarna anlagts kring markfasta stenblock – s k mittblocksgravar.

Vad gäller koncentriska ringar påpekar Lennart att sådana finns på hällristningar, bälteplattor, dubbelknappar och andra föremål från bronsåldern. De kan ges en religiös tolkning, vilket också kan gälla de koncentrisk stencirklarna i Tomgravarna. Lennart ställer frågan om det är solen som är förebilden. På två ställen i undersökningsområdet har stenar med skålgropar registrerats.

Lennart utför verkligen en kulturgärning som letar fram gamla rapporter i arkiven, bearbetar dem, skriver en intressant sammanfattning i ytterst läsvärd bok med vackra foton och fina illustrationer i övrigt.

I en inledande kommentar framhåller Erik Rosengren bl a att materialpublikationer numera är en ganska ovanlig företeelse i svensk arkeologi men att behovet av sådana är stort. Han skriver vidare; ”Lennart Lundborgs bok kommer att vara användbar under många år framöver och vi är glada för att Hallands läns museer fick förtroendet att ge ut den”.

Nils Ringstedt

nils.ringstedt@globalnet.net

Gjallarhornet

Deadline för nästa Gjallarhornet är den 29 april. Bidrag skickas till Ola Wolfhechel Jensen, helst med e-post: ola.jensen@raa.se

Alternativt: Ola Wolfhechel Jensen, Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm. Gjallarhornet distribueras numera endast via e-post som pdf. Alternativt kan den hämtas på Samfundets hemsida som för närvarande håller på att byggas om.